

L'EMPIRISME I DAVID HUME (1711-1776)

Ramon ALCOBERRO

L'Empirisme és un moviment filosòfic que es desenvolupa a la segona meitat del s. XVII i durant tot el s.XVIII a les Illes Britàniques (Anglaterra, Escòcia i Irlanda). Formen part d'aquest moviment: **LOCKE** , **BERKELEY** , **HUME**.

Però l'empirisme, com a moviment filosòfic, es fa ressò d'una llarga tradició britànica. Entre els seus antecedents podem esmentar el nominalista Guillem d'Occam (Medieval: S.XIVè). També recull la teoria de la ciència de Bacon (Renaixement) i la teoria política de Hobbes, autor del llibre "Leviathan o l'Estat" pels aspectes ètics i polítics.

La paraula "Empirisme" prové del grec *empíria* o *empeireia* que significa: "experiència". Els empiristes diuen que el coneixement racional no depèn de la suposada existència d'idees innates, sinó que es fonamenta en l'experiència, en el concret, o (en expressió de Locke) "en el comerç amb el món". No hi ha raó que pugui prescindir del coneixement sensible, la raó humana no és autosuficient sinó que depèn de la sensibilitat.

S'ha dit alguna vegada que l'empirisme constitueix un racionalisme extrem. Recordem que la primera regla del mètode cartesià és l'evidència: només és veritat allò que coneixem d'una manera evident (clara i distinta). Doncs bé, els empiristes afirmen que mai una idea innata no pot ser evident: l'evidència només pot provenir dels sentits. L'empirisme reivindica sempre la primacia de la pràctica, i per tant de l'experiència, sensible com a fonament de la raó.

Com a moviment, podem assenyalar quatre grans idees en el conjunt de l'empirisme:

1.-La negació de qualsevol mena d'idees innates:

No hi ha cap coneixement que pugui ser independent de l'experiència, no hi ha cap coneixement que pugui ser independent de les dades sensibles.

Cada idea que tenim per abstracta que pugui semblar ha de posseir un fonament en el coneixement aportat pels sentits.

Els empiristes defensen, tots, la teoria de la *Tabula Rasa*: el llenç en blanc. Quan naixem som com un llenç en blanc o com una capsa buida i és la diferent experiència de cadascú que va pintant el quadre o que va omplint la capsa. Quan naixem "estem en blanc", l'experiència ens permet posteriorment elaborar idees captades o construïdes a partir de les impressions. Sense dades sensibles l'enteniment no disposaria de cap mena de coneixement. L'enteniment no pot espontàniament aportar cap idea. No posem idees innates.

2.-L'establiment de l'evidència sensible com a únic criteri gnoseològic [de coneixement] de veritat:

Per als cartesians (racionalistes) una idea era veritat quan la ment la considerava clara i distinta; en canvi els empiristes afirmaran que l'únic criteri que ens permet distingir el veritable del fals és l'evidència de la dada sensible. Sé que una idea és veritat quan puc dir de quina impressió prové [principi de la còpia].

3.-Cal rebutjar com a il·legítim qualsevol contingut de consciència que no tingui un correlat (implicació) en l'experiència:

Per tant la Metafísica és un coneixement il·legítim: Ex: La idea de "blau" és certa perquè jo puc assenyalar coses que són blaves. En canvi la idea de "substància" és falsa perquè no prové de cap experiència sensible.

Hume afirmarà que la Metafísica és falsa perquè no trobem enlloc els orígens (fonaments) sensibles de conceptes com "substància", "causa", "jo", .etc.

4.-Negació de la possibilitat d'un coneixement universal i necessari:

A través del coneixement sensible només copsem éssers mutables i canvians i, per tant, els empiristes afirmen que tot el que ens arriba pels sentits és sempre fluctuable, canviant. Ex: Jo no puc dir: "En Joan és amic meu" perquè jo no tinc l'experiència de que en Joan sigui amic meu en el futur. Només puc dir, en tot cas, que: "per ara, en Joan és amic meu".

ANTECEDENTS DE L'EMPIRISME: OCCAM

Guillem d'OCCAM (aprox.1298-1349) és el principal teòric del nominalisme medieval. Era franciscà i tingué una activitat política molt intensa en la lluita amb l'emperador com a adversari del poder temporal dels papes. Se li atribueix, tot i que potser és una llegenda, haver demanat protecció a Lluís de Baviera amb la frase: "Emperador, vós protegiu-me amb l'espasa i jo us protegiré amb la paraula". S'ha dit que fou enverinat per ordre del papa Joan XXII, tot i que potser morí de la pesta negra que en aquell moment assolava Europa.

Els nominalistes són un grup de filòsofs franciscans que es revelen contra l'escolasticisme tomista i neguen la teoria aristotèlica dels universals. Per Aristòtil la ciència es feia deductivament a partir de proposicions universals. Els nominalistes en canvi afirmen que els universals són només "supositios" (suposicions). En realitat no existeixen més que com a signes lingüístics. "Home", per exemple, és un signe abstracte (i per tant, inexistent) a partir del qual designem homes concrets. Els universals no són mai substancials. Un universal seria: "Flatus vocis": veu que no significa res.

Ex: En la paraula home podríem trobar tres "supositios":

1.-"L'home és un mot bisíl lab": Aquí la suposició d'home seria material. Materialment la paraula home té dos síl labes.

2.-"L'home corre" : La paraula home seria una suposició individual. Hi ha un home que corre.

3.-"L'home és un animal racional" : La suposició d'home és simple o general.

"Home" no és cap concepte universal; ben al contrari a cada una d'aquestes frases el mateix mot, "home", té un significat diferent.

Occam és l'iniciador de l'anomenada "Navalla d'Occam", o també, "Principi d'Economia" que està present en tot el context empirista i que formula com: "No cal multiplicar els ens sense necessitat". En el món universitari britànic una dita prou vella afirma que: "la navalla d'Occam serveix per tallar les barbes a Plató"

Els escolàstics havien començat a fer divisions i subdivisions (Substància^{1a}, Substància^{2a}...). Occam dirà que en filosofia cal sempre optar per la formulació més sintètica, més concentrada i senzilla, d'una proposició. Per tant a l'hora d'explicar la realitat cal reduir al màxim les categories i, especialment, cal prescindir de la categoria de substància. La substància no existeix. Dir que la substància d'home és la humanitat és com dir res.

Occam i els nominalistes aporten a l'empirisme tres coses:

1.-La crítica dels Universals: Tot coneixement autèntic és coneixement particular.

2.-Anticipa la idea de que l'experiència està en la base del coneixement.

3.-És el primer que fa una crítica al Aristotelisme: Nega l'existència de substància i a partir d'algú serà possible iniciar la crítica a la Metafísica.

ANTECEDENTS DE L'EMPIRISME: BACON

Francis BACON (1561-1626) és un filòsof i polític anglès del Renaixement. Fou ministre d'Enric VIII i de la seva filla Isabel I. La seva vida va ser molt complexa, i fins i tot va ser condemnat per falsificar moneda, però al mateix temps és un dels personatges que dissenyen l'estratègia a partir de la qual Anglaterra acabarà sent la potència marítima més important del món des de finals s. XVII fins al s. XIX.

En l'època medieval, Anglaterra havia estat molt tancada en sí mateixa. Hi havia pocs contactes amb l'Europa continental i, sobretot, es patia un gran ressentiment contra Itàlia. A les obres de teatre de Shakespeare, per exemple, els dolents acostumen a ser italians. Enric VIII i la seva filla fan un canvi radical en la política anglesa. Promocionen una aliança entre el Rei, la monarquia i la burgesia per aïllar els senyors feudals i comprenen que Anglaterra només serà gran si inicia una

política colonial i marítima ja no centrada en França i el Sud d'Europa, sinó mar enllà, cap a les colònies.

La monarquia es preocupa de donar recolzament actiu a la indústria i el comerç. Bacon, per exemple, com a ministre va defensar la potenciació de la navegació amb finalitats comercials. Les colònies establertes a Nord Amèrica i les Antilles foren l'inici d'una política expansiva d'Anglaterra que culminarà a finals del segle XVIII amb la conquesta de la Índia i al s. XIX amb el domini colonial de bona part de l'Àfrica i d'Egipte.

Bacon com a polític va ser un innovador: va afirmar (al seu llibre "New Atlantis") que l'únic augment seriós de la qualitat de vida prové de l'augment del nivell cultural.

Actualment se'l considera un precursor de la teoria econòmica dels intangibles, que molt resumida, es pot formular de la següent manera: No hi ha només un capital financer i un capital industrial, sinó també un capital intangible que són les idees. Sense idees noves i creatives, cap indústria i cap comerç no és possible. Per tant cal potenciar les universitats, i l'ensenyament en general, per desenvolupar els aspectes no materials i conceptuals sense els quals res en economia no serà possible.

Al seu llibre *El progrés del coneixement* fa una afirmació que ha estat molt comentada: "Saber és poder". El coneixement ha de tenir un sentit pràctic. Avui la frase potser s'ha tornat "de sentit comú" però significava un canvi de mentalitat impressionant respecte a les tradicions de l'humanisme clàssic. Des de Grècia, el saber era quelcom que valia per sí mateix, una dimensió de l'home sense necessitat de cap justificació pragmàtica. Però Bacon proclama el saber com una instància utilitària i instrumental. El saber passa a ser vist com una eina. Els empiristes recolliran aquesta tesi i la potenciaran.

Des del punt de vista filosòfic, Bacon és sobretot l'autor d'un llibre de teoria de la ciència: el *Novum Organum* [La nova lògica]. Aquest títol el pren per oposició a l'*Organon* [Lògica] d'Aristòtil. Per Aristòtil el coneixement científic era deductiu. Bacon en canvi dirà que l'únic mètode de la ciència és la inducció. Coneixem no a partir de l'aplicació de lleis generals (per deducció) sinó generalitzant coneixements a partir de la comparació de casos i la repetició continuada d'experiències (inducció). Es tracta de comparar els casos concrets i a partir de la comparació de casos establir noves lleis.

Una altra aportació important que va fer Bacon a la teoria de la ciència és la "Teoria dels ídols". Els ídols són tots els prejudicis que ens impedeixen pensar per nosaltres mateixos i, en conseqüència, fer ciència. Bacon considera que hi ha 4 grans ídols, fonts del prejudici intel·lectual:

1.-Ídols de la tribu :Antropomorfismes. Vol dir acceptar com a veritats les explicacions que s'acosten més als nostres desigs i passar per alt les explicacions que els contradueixen.

2.-Els ídols de la caverna : Són els errors que provenen del caràcter, de l'educació, del costum. Bacon diu : " *Cadascú de nosaltres porta una caverna dintre seu.*"

3.-Els Ídols de la plaça pública : Són els errors del llenguatge. El llenguatge és ambigu, imprecís i sovint condiona la nostra comprensió de les coses.

4.-Els Ídols del teatre : Són Plató i Aristòtil. Són els errors que provenen d'acceptar com a veritables les teories dels antics simplement perquè tenen prestigi, sense analitzar-les un mateix. És l'argument d'autoritat.

El moviment empirista recull de Bacon:

1.-La importància de la pràctica: Bacon afirma que la ciència ha de ser útil i que la utilitat és un criteri de veritat.

2.-La Teoria de la Inducció: La insistència en que l'important per la ciència és el coneixement concret, l'experiència concreta.

3.-La crítica dels prejudicis: La teoria dels Ídols implica que el prejudici impossibilita la ciència i, per tant, reivindica la llibertat de pensament.

ANTECEDENTS DE L'EMPIRISME: HOBBS

HOBBS (s.XVIIè). Autor del llibre "Leviathan o L'Estat". Fou contemporani i amic de Descartes, tot i que el va sobreviure molts anys. Va ser potser el primer pensador clarament materialista de la seva època. La seva aportació més important a l'empirisme és als aspectes d'Ètica i Política

Hobbes a "Leviathan o L'Estat" apareix com un pensador conservador, partidari de la Monarquia Absoluta, però aquest aspecte no va importar excessivament a l'empirisme (els empiristes –majoritàriament liberals– reaccionaran contra la seva teoria política). Allò que realment els influí fou el mètode i el realisme polític hobbesià.

Defensa una antropologia pessimista. L'home hobbesià és intrínsecament dolent, agressiu. En el Leviathan la idea d'home es resumeix en una frase molt sovint repetida: "Homo hominis lupus" (L'home és un llop per l'home). Només la por pot aconseguir que l'home, egoista per naturalesa, actuï justament i per això cal que hi hagi un govern fort, autoritari que obligui els homes a ser justos utilitzant si cal la violència.

Hobbes distingeix dues èpoques en l'evolució de la humanitat:

L'Estat de Natura: És un Estat originari de violència absoluta i de pura agressió biològica o passional. Només hi sobreviuen els més forts. Hobbes el defineix amb una frase: *La guerra de tots contra tots*. Resulta impossible de suportar pels febles (per als vells, pels infants i per tota la gent que és incapaç d'exercir violència), i per això ha estat necessari elaborar a través d'un pacte que fa néixer la societat civil i la sobirania. A partir d'aleshores només s'és lliure per fer allò que la llei no determina altrament. Hobbes defensa la Monarquia Absoluta, com a única garantia possible

del pacte perquè en la Monarquia Absoluta el Rei, protector dels febles, controla tots els poders, per tant, aquesta institució pot oferir seguretat.

El pacte o contracte: És l'únic que pot aconseguir la pau i una mica de seguretat per als més febles que, altrament, serien abassegats pels més forts. El monarca absolut està per sobre de les ideologies i, específicament, concentra en la seva persona el poder religiós, el militar i el polític. D'aquesta manera garanteix les vides i hisendes dels particulars contra tota violència.

L'única limitació del poder del rei és la protecció de la vida dels súbdits: en cap cas el rei pot ordenar res que vagi en contra de la protecció dels seus súbdits davant de tota agressió. La característica de l'Estat que neix d'aquest pacte és que disposa del monopoli de la violència i per tant governa manipulant, si cal, la por que ell mateix provoca i que prové de la concentració de poder. El pacte es fonamenta en una cessió de sobirania. Els particulars no poden exercir la violència, en canvi l'Estat sí.

Els empiristes recullen de Hobbes:

1.-No estan d'acord amb la seva antropologia pessimista, però creuen que tota filosofia moral ha de ser realista. Recullen també la centralitat dels sentiments a l'hora d'explicar l'aparició de les nocions ètiques.

2.-Accepten la teoria del pacte o del contracte social. La societat s'ha de fomentar en un acord que elimini la violència.

DESCARTES I L'EMPIRISME:

Sovint es presenta Descartes com l'adversari "natural" de l'empirisme; però aquesta afirmació és més complexa del que sembla i s'ha de prendre amb precaucions. Els empiristes es manifesten habitualment per oposició a Descartes, però la petja cartesiana sobre l'Empirisme fou important, tot i matisada.

Hi ha algunes fites que la filosofia postcartesiana assumeix d'un cop i per sempre i sense les quals no hi ha "modernitat filosòfica". Especialment cal recordar que tota la filosofia postcartesiana (l'empirisme, també!) és feta des del subjecte i que no es pregunta: "què conec?", sinó: "com conec?" Aquesta pregunta val per a tota filosofia posterior sense excepció fins a Kant.

Els empiristes, evidentment, no accepten l'existència de les idees innates, però ja s'ha deixat de banda la qüestió platònica (què són les Idees, què és l'Ésser?) per centrar-nos en la pregunta pel coneixement.

Trobem dos nivells d'influència cartesiana molt important en l'Empirisme.

1.-La regla d'evidència: És la regla més important del mètode. No podem acceptar res que no se sàpiga amb evidència el que és i si alguna cosa pot ser dubtosa ha de ser considerada falsa.

A la pregunta: "Com podem conèixer alguna cosa evident?" els

empiristes contesten que només és evident allò que coneixem a través de l'experiència fàctica; el que Locke anomena "un cert comerç amb les coses".

2.-Els Empiristes accepten un tema cartesià que romandrà des d'aleshores en el pensament occidental: "L'autèntic coneixement només pot venir del subjecte". Pels empiristes les experiències del subjecte individual (jo) són les úniques que tenen valor. El món, com a tal, només existeix si algú el coneix.

Fins i tot Hume que critica la Idea Innata cartesiana de "jo" i que afirma que el "jo" només és un feix d'impressions i sensacions diferents accepta tanmateix que el jo, tot i ser sempre provisional, o "teatre filosòfic", és l'única font de coneixement.

Tanmateix els Empiristes no accepten mai de Descartes ni les Idees innates ni l'afirmació que el "cogito" s'identifica amb la raó.

Descartes considerava que el pensament i la raó era la mateixa cosa. En canvi els Empiristes creuen que la raó no és autosuficient per conèixer el món perquè el pensament necessita l'experiència. L'experiència és l'origen de la raó. En conseqüència tots els Empiristes són Antimentalistes i Antiinnatistes:

1.-Antimentalistes : En el sentit que consideren que el pensament (la raó) s'elabora a partir de l'experiència, i creuen que els continguts mentals són secundaris respecte als continguts sensibles.

2.-Antiinnatistes: Neguen les idees Innates. Per Descartes les idees innates eren produccions espontànies de la ment a partir de les quals podia derivar qualsevol coneixement. En canvi els empiristes creuen que la ment actua com una "Tabula Rasa".

TIPUS D'EMPIRISME SEGONS FERRATER MORA:

Ferrater Mora distingeix tres tipus d'Empirisme:

1.-Empirisme Psicològic: L'afirmació segons la qual el coneixement s'origina directament en l'experiència.

2.-Empirisme Gnoseològic: Seria l'afirmació segons la qual l'únic coneixement vàlid és el que prové de l'experiència.

3.-Empirisme Metafísic: Afirma que només hi ha una realitat que és l'accessible a partir de l'experiència. En concret de l'experiència sensible.

Són tres matisacions sobre una mateixa afirmació general que és la primacia de la sensibilitat. El filòsof hongarès Imre Lakatos (deixeble de Popper), deia que tot l'empirisme es basa en un dogma, el dogma de la "Immaculada Percepció". És correcte el que jo percebo i no res més.

FILÒSOFS EMPIRISTES: LOCKE

John LOCKE: Segona meitat del s.XVIIè (1632-1704). Neix en una família liberal. Estudia Medicina i Química. Per les seves idees polítiques es veu obligat a exiliar-se. Viatja per tota Europa i després de la revolució de 1688 torna a Anglaterra convertit en el cap intel·lectual del Liberalisme. Entre les seves obres n'hi ha tres importants:

Assaig sobre l'enteniment humà (1690)
Dos tractats sobre govern civil (1690)
La Racionalitat del Cristianisme (1695)

En l'obra de Locke trobem 4 temes fonamentals que incidiran fortament sobre l'empirisme:

1.- Negació de les Idees Innates:

Segons els racionalistes, tots tenim Idees Innates, que l'enteniment elabora espontàniament, i que arreu són iguals per tothom. La doctrina empirista està en desacord amb aquesta afirmació. No hi ha Idees Innates. L'origen del coneixement és l'experiència.

Locke és el primer que defensa la teoria de la Tabula Rasa. No hi ha Idees Innates per dos raons:

- Perquè si hagués Idees Innates les tindria tothom igual i, en canvi, quan observem els nens petits veiem que no hi ha res en comú entre ells.
- Si hi haguessin Idees Innates serien universals. Estarien en tots els pobles, cultures. En canvi veiem que cada poble té uns conceptes morals diferents. No és universal, no hi ha universals morals, ni hi ha Idees Innates.

2.- El problema de la gènesi de les Idees (psicologisme):

La teoria del coneixement de Locke s'anomena molt sovint "psicologisme". Locke considera que no hi ha idees innates; totes les nostres idees provenen de l'experiència i, per tant, el nostre coneixement està limitat per l'experiència en un doble sentit:

- *En quant a l'extensió:* L'enteniment no pot anar més enllà del que li permet la nostra experiència.
- *En quant a la certesa:* Només posseïm certesa sobre el que està dins dels límits de l'experiència.

Per arribar a conèixer la relació entre les nostres idees i l'experiència, el que hem de fer és descomposar les idees complexes fins a trobar les idees simples de les quals provenen, i estudiar com es combinen i com s'associen formant idees complexes.

Per a Locke la teoria del coneixement és psicologia. El psicologisme es pot definir com la teoria segons la qual:

- *El valor dels coneixements depèn del seu origen i la seva gènesi.*
- *La gènesi s'estudia des del punt de vista dels processos psíquics de la ment humana.*

3.- La noció d'Idea (Tema de relació amb Descartes):

Segons Locke el problema fonamental de la filosofia és el de la gènesi de les nostres idees. Això fa que calgui esbrinar que significa per a ell la noció d'Idea.

La noció d'Idea en Locke fonamentalment és la mateixa que Descartes. Segons Descartes el coneixement de la realitat era fonamentalment coneixement d'Idees. Coneixem la realitat quan coneixem el seu concepte. Descartes va afirmar que el coneixement és sempre coneixement d'Idees. No coneixem directament la realitat sinó la idea de la realitat. També per Locke el nostre coneixement és coneixement d'Idees.

La noció d'Idea es pot resumir en dues afirmacions:

- Les Idees són l'objecte immediat del nostre coneixement o percepció. Idees són, doncs, tot el que coneixem: el color, record, concepte abstracte,.. etc.
- Locke afirma que, a més, les Idees són imatges o representacions de la realitat exterior. Entre "jo" i la cosa hi ha la Idea.

4.-Classes d'Idees:

Es poden dividir en:

- .- **Simples:** - de Sensació (color)
- de Reflexió (angoixa, alegria,..)
- .- **Complexes:** - Substàncies
- Modes
- Relacions

Les Idees simples són àtoms de coneixement, són les més elementals, no són combinació de cap altra idea.

N'hi ha de dos tipus: les que provenen de l'experiència externa (idees simples de sensació) i les que provenen de l'experiència interna, és a dir, de l'experiència que la ment té dels seus propis actes i operacions intel·lectuals. Ex: El pensament, l'angoixa, l'alegria ... etc.

Les idees complexes són aquelles que provenen de la combinació d'idees simples. En les idees complexes l'enteniment és actiu, elabora aquestes idees combinant i relacionant idees simples.

Poden ser de tres tipus:

Substàncies: Locke és el primer a dir que existeixen però que no les coneixem. Ex: Rosa. En la rosa coneixem la forma, el color, la fragància, ..però cap d'aquests elements no és la rosa. Realment no sabem que és la substància. És el suport de les qualitats sensibles. estrictament és incognoscible. Locke diu que és "un no-se-què".

No coneixem l'èsser de les coses, coneixem només el que l'experiència ens mostra, per tant l'experiència ens mostra només un conjunt de qualitats sensibles, no una substància.

Hume farà un pas més en la teoria de la substància i negarà que la substància existeixi.

Modes: Són idees complexes no subsistents en si mateixes que necessiten dependre d'una substància: volum, tacte...

Relació: És la comparació d'una idea amb una altra. Unes relacions són naturals i les altres convencionals. La relació de causa-efecte prové de l'experiència.

FILÒSOFES EMPIRISTES: BERKELEY

George BERKELEY: Irlandès, (1685-1753). Bisbe anglicà i persona d'un exagerat temperament místic. El seu llibre més important és: "*Tres diàlegs entre Hylas i Filonous*".

La filosofia de Berkeley constitueix una mena d'empirisme força "sui generis", que s'acostuma a anomenar **immaterialisme** i es resumeix en una frase: *Esse est percipi aut percipere* ["Ser es ser percebut o percebre"]

Berkeley fa una afirmació filosòficament escandalosa: que la matèria no existeix, és percepció.

L'afirmació de Locke, el filòsof que més l'influï, segons la qual les idees representen quelcom diferent d'elles mateixes li sembla incoherent. Si afirmen que només podem conèixer idees (en sentit ampli, que inclou sensacions, etc.), no té sentit dir que són representacions de coses.

Si només coneixem coses i, alhora, coneixem idees aleshores la conclusió lògica és que les coses són Idees. L'èsser de la ment consisteix en la percepció. No podem saber mai segur si el que percebem és real.

Per Berkeley –i resumint-ho molt– resulta que una cosa no existeix si no és percebuda. La tesi pot ser considerada una exageració perquè –simplement– sembla difícil acceptar que el meu lavabo desapareix quan jo no hi vaig... El món queda així reduït a la ficció. Però, com hem dit, Berkeley té una solució a mà: Déu està sempre i arreu percebent-ho tot. La nostra ment rep les percepcions de Déu, que és la causa de les nostres idees.

Hume, òbviament, no està d'acord amb aquesta argumentació, però –en canvi– va assumir una idea berkeleyana: les coses no les constituïm a través de la nostra percepció o, com es podria dir més senzillament: “mirar ens fa veure”.

FILÒSOFES EMPIRISTES: HUME

David HUME pot ser considerat el filòsof escèptic més consistent de la història de la filosofia i representa la culminació del pensament empirista.

Vida i obra

Va néixer a Edimburg, (Escòcia) l'any 1711 i morí 1776, també a Edimburg. Descendia d'una antiga família escocesa i era fill de terratinents, però el seu pare va morir quan el futur filòsof tenia tres anys, deixant-li poca renda i el van educar el seu oncle (pastor anglicà) i la seva mare.

Estudià dret, sense vocació i els seus biògrafs acostumen a explicar que de jove patí una important depressió nerviosa, diagnosticada pel metge com a “malaltia dels instruïts” i per a la qual se li va prescriure com a medicina: “un règim a còpia de cervesa” que incloïa: “una pinta anglesa de vi claret cada dia” i passejades a cavall. No se sap si això el va guarir, però li va deixar una peculiar forma física: Hume estava tremendament gras i era absolutament poc hàbil en les seves relacions socials. L'historiador Gibbon en deia: “El més gras dels porcs d'Epicur”, fent referència a les seves idees escèptiques. Aquesta figura desgarrada li va servir, paradoxalment, quan va ocupar el càrrec de secretari de l'ambaixada anglesa a París: sembla que feia tan les reverències d'una manera tan maldestra que el rei Lluís XV el va eximir de fer-ne.

De jove tingué diversos treballs com a secretari que no l'acabaren de satisfer i, amb els rèdits de la seva petita renda, va marxar a França a estudiar filosofia a Reims i després al col·legi de Jesuïtes de La Flèche, (1736) el vell col·legi on havia estudiat Descartes, perquè ell que era ja un anticartesiana radical, volia consultar la biblioteca d'aquest centre, potser convençut que els jesuïtes hi amagaven alguna mena d'estrany secret (!).

Amb 25 anys va escriure el primer llibre important "*Tractat sobre la naturalesa humana*" (té dos gruixuts volums) plenament anticartesiana. La seva gran aportació és la crítica radical de les tres idees innates (jo, Déu, món) que mantindrà tota la vida. Però el llibre va ser un fracàs de vendes i ell mateix en va fer un resum que va publicar anònim, l' "*Abstract*" ("Resum": té només 20 pàgines).

Amb el *Tractat*, Hume apareixia com un filòsof escèptic, perquè afirmava que no podien conèixer la existència de Déu. Això provocà que més endavant no se li permetés ser professor a la Universitat d'Edimburg, ni a la de Glasgow, i es va guanyar la vida primer com a tutor del jove marquès d'Anandale (que estava boig) i després com a secretari del general James St. Claire, personatge que ha passat a la història per haver aixecat el setge a la ciutat bretona de Lorient precisament quan els seus habitants havien decidit rendir-se. Amb St. Claire, Hume va poder viatjar per Europa, especialment per Àustria i el nord d'Itàlia (Torí).

Acadèmicament, Hume només va ser bibliotecari a la Universitat d'Edimburg i a la seva època el llibre que se li valorà més fou la seva "Història d'Anglaterra", i no cap llibre filosòfic.

Hume va arribar a secretari de l'ambaixada britànica de París (1763), fet que és important perquè a través d'aquest càrrec establí el contacte entre els empiristes britànics i els enciclopedistes francesos. Mantingué una estranya amistat amb Rousseau, que fins i tot va viatjar a Anglaterra convidat per Hume –i que va viure allí a casa d'Erasmus Darwin, l'avi del teòric de l'evolució. Però Rousseau era un personatge psicològicament força complicat i la relació es va acabar aviat.

Amb el triomf del partit liberal Hume va ser anomenat secretari pels afers d'Escòcia i va passar els últims anys de la seva vida a Edimburg. El maresor (l'encarregat de repartir l'herència) de Hume va ser A. Smith (el teòric del "Lliurecanvisme").

Això, que podria semblar una pura curiositat biogràfica, és important des d'un punt de vista català, perquè Hume, Smith i un filòsof de l'època anomenat Hutcheson formen una mena d' "escola escocesa" pragmatista, empirista, partidària de la societat civil i (a través d'aquest últim personatge) defensora del "sentit comú", que va tenir una gran influència a Catalunya a la segona meitat del segle XIX. L'anomenada "escola escociana" està en la base del renaixement filosòfic català de Llorens i Barba i del temperament més tradicionalment atribuït als catalans (gent pràctica, utilitària i partidària d'usar a tort i a dret el verb "fer")

3 obres de Hume són d'una importància fonamental per a la filosofia posterior:

"Tractat sobre la naturalesa humana" (2 volums): Text en què Hume fixa les seves idees posteriors [en fracassar, publicà un resum: "Abstract" de vegades traduït per "Compendi"]

"Investigació sobre l'enteniment humà"

"Investigació sobre els principis de la moral": Important defensa d'una teoria ètica revolucionària: l'emotivisme. Suposa que l'origen de les idees ètiques, (morals) són els sentiments o emocions i no la raó.

A. Smith va publicar-li pòstumament una sèrie de llibres entre els quals destaquen els *"Diàlegs sobre la religió natural"* i un conjunt de petits assaigs: *"Opuscles ètics"*, el més important és: "Sobre el suïcidi" on afirmà que no és immoral suïcidar -se, tesi que causà una gran polèmica a l'època.

Els conceptes bàsics de Hume: Escepticisme i Emotivisme

Tot Hume és un intent d'impugnar Descartes per dogmàtic. Descartes havia dit que el fonament del coneixement són les idees innates. Hume afirma que el criteri de veritat és el principi de la còpia: *Només és veritat aquella idea que prové d'una impressió*. "Blau" és una idea certa perquè en tenim la impressió. "Substància" no és una idea certa perquè no en tenim cap impressió. En Hume hi ha molt clarament una reivindicació de:

Escepticisme: El món humà no és el de les veritats absolutes, sinó el de les veritats probables i canviants.

Això en la teoria del coneixement implica:

- 1.- Revisar el criteri de veritat, a través del “Principi de la còpia”: només és veritat aquella idea que sabem de quina impressió prové
- 2.- Fer la crítica a les idees de substància i causa, que no provenen de cap impressió sensible.
- 3.- Considerar pseudoconceptes Jo, Déu, Món (les 3 idees de la raó, que segons Descartes eren idees innates, produccions espontànies de la ment).

Emotivisme: L'ètica té el seu origen en els sentiments. Els individus no tenim impressions ni idees en què basar les nostres idees morals, i –de fet– en la majoria de les nostres accions ens deixem portar més per les passions que per les idees.

Impressions i Idees com a elements constitutius del coneixement.

Hume no estava en absolut d'acord amb la manera com Locke havia utilitzat el concepte d'idea. Per a Locke era "idea", indiferenciadament, tot el que coneixem. Ex: colors, estats de consciència.

Hume en canvi reserva la paraula Idea per designar només alguns continguts del coneixement. Distingeix entre impressions i idees:

- **Impressions:** Són tot el que coneixem a través dels sentits. Són “primàries” més vives que les Idees i sempre veritables. A l'*Abstract* diu que les impressions són “les nostres percepcions fortes i vives”.
- En canvi, les **Idees** provenen de les impressions, són més febles. Són representacions o còpies de les impressions en el pensament. Com dirà ell mateix, les Idees són “les tènues imatges [de les impressions] en el pensar i el raonar”.

A partir d'aquesta distinció, Hume elabora el criteri de veritat que utilitzarà sempre al llarg de la seva obra. Es tracta del “principi de la còpia” que es formula així:

Només són veritat les idees que provenen d'una impressió.

A més d'aquesta distinció entre els dos elements del coneixement Hume introdueix també una altra distinció entre dos modes de coneixement:

- Relations of ideas (Relacions d'idees)***
- Matters of facts (Qüestions de fet)***

Aquesta distinció prové del filòsof racionalista Leibniz, que havia distingit entre "veritats de raó" i "veritats de fet".

Les veritats de raó (**relacions d'idees**) són les de les matemàtiques i la geometria. Leibniz les havia considerat veritats analítiques perquè n'hi ha prou analitzar el subjecte de la proposició per trobar que el predicat els convé.

Ex: En la proposició "Un tot és més que cada part", n'hi ha prou saber el significat de "tot" i "part" per saber que la frase és veritat sense necessitat de l'experiència.

En canvi les **matter of facts** (les veritats de fet de Leibniz) són sintètiques. Vol dir que no n'hi ha prou amb analitzar el subjecte sinó que per saber el seu valor de veritat cal recórrer a l'experiència. Ex: "Avui plou" o "L'any 1492 es descobrí Amèrica". Per saber que aquestes proposicions són veritat necessitem l'experiència, perquè el contrari d'una veritat de fet sempre és possible (Podria ser que avui no ploqués, o que Amèrica la descobrissin els víkings..)

A les qüestions de fet el criteri de veritat és el de la relació entre impressió i idea. Només és veritat el que prové d'una impressió. La major part de les proposicions que fem en la vida quotidiana són d'aquesta mena.

Crítica al concepte de causa.

La crítica al concepte de causa és una conseqüència necessària del criteri humeà de veritat (principi de la còpia). En classificar els elements del coneixement en impressions i idees, Hume estava fonamentant l'Empirisme més radical. Si volem saber si una idea és veritable el que hem de saber és de quina impressió prové. El límit del nostre coneixement són les impressions..

Aplicant aquest criteri a la *matèria de fets* resulta que el nostre coneixement queda limitat a dues coses:

- 1.-Les nostres impressions actuals (el que veiem o sentim...)
- 2.-Els nostres records que provenen d'impressions passades.

Per tant, no podem tenir cap coneixement sobre el futur, perquè no tenim impressions sobre el futur.

Amb tot, sovint en la vida quotidiana, sovint fem previsions sobre coses que succeiran en el futur. Ex: Posem la llet al foc i la llet bullirà.

Per què puc suposar (però no pas saber amb certesa absoluta) la causa de coses que encara no han succeït? La resposta és que tinc una experiència interior que afirma que cada vegada que ha succeït A ha succeït també B (i ho universalitzo).

Què entenem per **causa**? Vulgarment hom creu que la causa és la connexió necessària entre A i B. Cada vegada que poso la llet al foc, bull. Hume critica, però, la idea de "connexió necessària": la connexió no és evident a priori. El que coneixem

a través dels sentits és que, fins ara, A ha succeït abans que B, i que B ha succeït a continuació d' A. Però que hi hagi "connexió necessària" és incomprovable. Senzillament, ens hem acostumat a "creure-ho", pel mecanisme psicològic de la repetició, però creure no és saber, sinó suposar.

Hume nega que hi hagi causalitat. En la idea de A no està inclosa amb caràcter necessari la idea de B.

El que hi ha simplement és **belief** (creença), un hàbit. Jo he vist moltes vegades que poso la llet al foc i bull i per tant tinc la creença que aquesta associació tornarà a succeir. Per tant, el coneixement causal dels fets, no és en rigor més que una suposició o creença, que prové de l'hàbit o el costum però no tinc cap garantia que, per exemple, el Sol sortirà demà.

En realitat entre A i B podria no existir cap relació d'antecedent i conseqüent. L'exemple predilecte de Hume és el de la bola de billar. Que dues boles xoquen és un fet que hem vist sovint, però veient la successió de moviments no podem endevinar com es produirà la jugada, en tot cas puc tenir-ne una creença, o un sentiment més o menys vague. No podem aduir cap raó per estendre cap el futur la nostra experiència del passat, tot i que ho fem per costum. Com dirà Hume a l'*Abstract*: "La creença sorgeix en totes les qüestions de fet només del costum".

La causalitat no és cap llei interna de les coses, prové de l'hàbit i el costum acumulat; no hi ha causalitat necessària, hi ha simplement successió temporal.

El problema de la inducció.

Criticant l'idea de "causa", necessàriament ha de desmuntarse també la inducció com a mètode científic. Senzillament, si no pot mostrar-se cap connexió necessària entre dos fenòmens no té sentit emprar la inducció. Si totes les connexions entre fenòmens són contingents (han succeït així, però podrien haver succeït d'una altra manera) llavors les generalitzacions que fem a partir d'aquestes connexions seran igualment contingents.

La inducció es un procés de mera enumeració, sense força lògica. No pot decidir la veritat d'una teoria perquè això seria extrapolar a partir d'uns pocs casos per a totes les observacions possibles (que poden ser infinites...).

Aquesta idea humeana fou recollida per Popper al segle XX amb un famós exemple: els cignes sempre havien estat blancs, però això només va ser veritat fins que a Austràlia es van descobrir cignes negres. Si féssim la inducció "tots els cignes són blancs", senzillament ens equivocaríem.

Crítica del concepte de substància.

Recordem que Hume es manté sempre fidel al seu criteri de veritat: la còpia. Afirma que la nostra certesa en el coneixement dels fets prové d'una creença (belief). El mecanisme psicològic de l'hàbit i el costum és l'únic que ens permet respondre a la pregunta sobre la causalitat i és també la clau que ens permet analitzar el concepte de substància.

Hume afirma que podem passar d'una impressió sensible a una altra, però que mai no podem passar d'una impressió a alguna cosa de la qual mai no hem tingut impressió o experiència. No hem tingut mai, per exemple, impressió o experiència de les Idees innates cartesianes o del concepte de substància, per tant aquestes idees no existeixen.

Si la intel·ligència pot arribar a creure que hi ha substància, és simplement per errors en les associacions de idees.

Descartes i els Racionalistes havien defensat, a més, que en les Idees Innates i la substància pensant hi ha les causes de les coses.

Hume, que ja ha demostrat que la idea de causa està mal fonamentada, critica també la idea de substància per expressar que només podem fiar-nos dels sentits malgrat que això ens porti a una actitud escèptica. Com en el cas de la causalitat, allò que ens fa creure en substàncies és el fet que hi ha mecanismes psicològics que ens porten a apreciar constàncies en les coses, però això no implica una necessitat lògica. Només a través de la imaginació ens podem arribar a creure que hi ha substàncies (eternes, perfectes...) quan la percepció ens indica un món fet de canvis.

Crítica del concepte de "Jo".

Les tres substàncies cartesianes (Jo, Déu, Món), eren considerades la causa del coneixement; però Hume ha demostrat que arreu en les coses del món no hi ha causalitat sinó casualitat.

La crítica al concepte de Jo i les Idees Innates cartesianes serveix per desenvolupar l'Escepticisme humeà. L'existència del Jo com a substància cognoscent, diferent dels seus actes, havia estat considerada indubtable, no tan sols per Descartes, sinó també per Locke i Berkeley. Semblava que el Jo fos una intuïció coneguda de manera immediata: "Jo penso i així sóc".

Hume, però, critica també el "Jo" com a realitat diferent de les impressions i les idees. L'existència del Jo com a subjecte permanent dels actes psíquics, Hume la descarta perquè la identitat personal seria quelcom del tipus "identitat de la ment" i és obvi que això no existeix. No hi ha cap impressió sensible que sigui permanent, sinó que el Jo està constantment en canvi, transformació.

Cal entendre aquesta negació del "Jo" d'una manera coherent. No es tracta que Hume proclami la inexistència d'en Pere, en Lluís o la Mariona sinó de quelcom més subtil: per a ell, **el Jo no té la identitat d'un subjecte singular i immutable, sinó que està constituït per una relació entre percepcions i, en conseqüència, canvia quan les percepcions canvien.**

Mai no puc conèixer el "Jo" desprovist de percepcions (sempre és un "jo parlo", un "jo menjo", un "jo jugo"...), per tant, del jo no en conec la substància sinó el conjunt o feix de percepcions

El Jo està constantment en transformació. No hi ha un criteri unitari o únic d'identitat personal que transcendeixi el temps (el que forma el jo són les percepcions distintes del pensament i la imaginació). Per ex: el Jo del nen petit apareix com un conjunt d'impressions i sensacions diferents a les del Jo d'un adult. Si, malgrat tot, hi ha autoconsciència és per la memòria i la imaginació

La definició de "Jo" en Hume és:

"Un feix d'impressions i sensacions diferents".

No existeix el Jo com a substància diferent de les impressions i idees. Cada ésser humà es reconeix ell mateix canviant, transformant-se a mesura que canvien les seves impressions i idees.

Però hi ha un problema: Tots posseïm consciència de la nostra identitat personal; malgrat que canviem cada ésser humà es reconeix ell mateix a través de les seves successives impressions i idees. ¿Com és possible això?

Per explicar la consciència de la pròpia identitat, Hume ha de recórrer a la memòria. Gràcies a ella reconeixem la connexió que existeix entre les diferents impressions que se succeeixen. L'error consisteix en què confonem successió i identitat. Hume es va adonar que aquesta resposta no era del tot satisfactòria però una conseqüència necessària del seu concepte de veritat i per això afirma que cal una actitud escèptica i de tolerància.

Crítica al concepte de "Déu".

Hume nega també que Déu pugui ser considerat causa del món perquè, com ja hem analitzat abans, el concepte de "causa" per a ell no té sentit.

Només són legítimes les idees que provenen d'impressions. No tenim, però, cap impressió sobre Déu i, en conseqüència, respondre a la pregunta si Déu existeix és impossible, perquè les impressions constitueixen el límit del coneixement.

Creure en un Déu que ha dissenyat el món seria simplement caure en una analogia respecte a l'activitat humana. Que en el món hi hagi regularitats, ordre i disseny no passa de ser una suposició o un pietós desig.

Tenim impressions però no sabem d'on provenen. El simple fet de saber que les tenim ens basta per a viure, sense necessitat d'una idea que, com la de Déu, podria ser una ficció interessada. Hi ha bones raons per suposar que Hume era ateu (com a mínim els seus escrits sobre la religió natural així ho donen a entendre) però, en tot cas, és obvi que la idea de Déu no serveix per a justificar l'origen de les nostres impressions.

Crítica al concepte de "món extern".

En Locke l'existència del món extern s'havia justificat a partir de la idea de causa. Tenim coneixement del món extern perquè ell (la realitat extramental) és la causa de les nostres impressions.

Hume, però, no accepta la idea de causa perquè podem passar d'una impressió a una altra impressió però no podem anar des de les impressions a una suposada causa o origen de les impressions.

Només coneixem impressions, però no sabem –ni podem saber– d'on han sortit les impressions, per tant no podem dir, tampoc, si realment hi ha una realitat diferent a les nostres impressions i idees.

Per a un resum de la teoria del coneixement de Hume: Fenomenisme i escepticisme.

Els principis de la teoria del coneixement de Hume porten necessàriament al **fenomenisme** i a l'**escepticisme**.

Hume creu que les impressions són el punt de partida absolut del coneixement. Més enllà de les impressions no es pot anar. Només coneixem fenòmens. Tota la realitat es limita només a percepció, i no és possible trobar un fonament real de la connexió entre percepcions.

No és legítim anar més enllà del fenomen, entenent la paraula fenomen en el seu sentit etimològic grec de *Fainomenon*: "El que apareix", "El que es mostra".

El fenomenisme duu aparellat l'escepticisme. No podem estar mai absolutament segurs de les nostres impressions perquè el contrari d'una *Matter of Facts* sempre és possible.

D'aquí que calgui una actitud de tolerància social i política; perquè ens cal acceptar que el nostre coneixement del món sempre és limitat.

No hi ha principis indubtables, sinó creences. La creença és un sentiment provocat per la conjunció d'una sèrie de fets que estem acostumats a veure l'un darrere l'altre. La imaginació, per la inèrcia del costum, avança esdeveniments. Però res no prova que l'experiència de demà confirmarà l'experiència d'avui.

El principi de causalitat, doncs, queda reduït a una successió d'impressions que formen un hàbit en l'home i això ens fa suposar que hi ha influència d'una cosa sobre l'altra.

A partir d'ara, però, apareix un problema: si la ciència no pot usar el concepte de "causalitat" i, a més, el mètode inductiu resulta invàlid, llavors la ciència sembla que queda desautoritzada per formular lleis necessàries i universals. Precisament per això Hume va ser molt discutit a la seva època i, en canvi, va recuperar influència al segle XX entre els qui defensen que tota activitat científica ha de ser "escepticisme organitzat".

De fet, la idea d'una ciència només escèptica és ingènua; la ciència té tant de crítica com de construcció i oblidar que la seva validació és funcional pot provocar greus dificultats conceptuals.

Una crítica a la teoria de la causalitat en Hume.

És relativament senzill desmuntar la teoria humeana de la causalitat en la mesura que el propi autor la presentà d'una manera absolutament general. Hume pren per causalitat qualsevol relació legiforme entre dos fets, però això s'ha de matisar (cosa que ell no fa). No tenen el mateix valor una causalitat funcional (operacional) o estadística que una causalitat lògica, per exemple. Així, per exemple, el tema de l'atzar (causalitat estadística) resulta incompreensible per a Hume, però existeix en la realitat.

A més, Hume pensa la causalitat com si sempre succeís entre objectes o esdeveniments, quan en la realitat el tema és més complex. Hi ha causalitats que són, per exemple, de l'ordre de les funcions psicològiques que ell no analitza.

Hume tampoc no fa diferència entre la causalitat "en els mitjans" i la causalitat "com a finalitat", que –tot cal dir-ho– tampoc no havien abordat els escolàstics.

En realitat, Hume acabà reduint causalitat a "contigüitat" i, per això mateix, trivialitzà el problema lògic.

Emotivisme com a proposta moral.

La Teoria Ètica de Hume s'acostuma a resumir amb una paraula: EMOTIVISME.

- **Emotivisme:** Teoria segons la qual les idees ètiques i morals provenen de l'emoció, o sentiment, i no tenen una justificació racional.

Es pot definir també l'emotivisme com la teoria contrària a l'intel·lectualisme moral. Per a un emotivista la moral no es basa en la raó, sinó en els sentiments o en la "passion", mot que en anglès té un camp semàntic prou més ampli que en català.

Com a liberal, considera que la importància de l'ètica està en que pot permetre fonamentar la tolerància a les relacions humanes, però no en el seu valor lògic.

Segons Hume, hi ha dos tipus de proposicions: les relacions d'idees (les de les matemàtiques, física...) i les matèries de fet que depenent de l'experiència. És obvi que l'ètica no és matemàtica i, per tant, ha de quedar descartada la relació d'idees com a fonament ètic. Les *Matter of Facts*, però, no tenen cap caràcter necessari i per tant els judicis ètics tampoc no són conclusius.

Per tant, un judici moral no pot ser *Matter of Facts* ni *Relations of Ideas*.

Posem per ex: "No mataràs". No és una proposició de tipus matemàtic ni prové de l'experiència. L'únic que pot fonamentar aquest manament és un sentiment o, si es vol, una emoció.

Per altra banda, o l'origen dels sentiments morals està en alguna mena de "causalitat" (i ja hem vist les dificultats per justificar aquest concepte), o hem de buscar-lo en el pur atzar: no hi ha manera d'escapar a aquest dilema.

Hume és autor d'un llibre capdal en la teoria ètica: *Investigació sobre els orígens de la moral*. Aquest llibre en el s.XX ha tingut una gran influència sobre l'ètica analítica britànica, especialment a partir de la revaloració que en va fer G.E. Moore en el seu llibre "*Principi Ethica*", potser el text més influent en la filosofia moral anglosaxona al segle passat.

Hume vol fonamentar una ètica de la mateixa manera que Newton, l'intel·lectual més prestigiós del moment, havia fonamentat la Física, és a dir, basant-se en el principi d'atracció entre els cossos –que ell tradueix (o millor, adapta) com a "simpatia". El valor moral d'un acte dependrà del sentiment que provoquen en el subjecte. Hi ha fets, accions o individus (i fins i tot entitats no humanes: animals o paisatges) que ens atrauen, perquè els trobem simpàtics i això és el que anomenem "bo". Aquesta "simpatia" té un element psicològic i quasi instintiu.

L'ètica no té, doncs, "valor de veritat", ni té res a veure amb inferències lògiques. Això explica que per a Hume sigui inatacable la famosa frase "no és contradictori a la raó preferir la destrucció del món abans que una esgarrinxada al meu dit" [o "triar la meua ruïna total per impedir la menor molèstia a un indi"]. Simplement explica una preferència que, pot ser xocant o excèntrica però no "falsa". Cap proposició ètica no és ni veritable, ni falsa. Tan sols expressa els sentiments d'aquell qui l'expressa.

Tanmateix l'ètica no és un pur atzar perquè podem utilitzar el mètode experimental a l'hora d'avaluar les nostres accions. L'emotivisme humeà és una teoria relativista amb una forta barreja d'elements analítics i psicològics, però finalment inclou també una avaluació realista de les conseqüències dels nostres actes que l'acosta a l'utilitarisme.

Alfred J. AYER en un text clàssic per a la comprensió del nostre autor ["Hume", trad. cast. Alianza Ed. Madrid, 1988] dona fins 11 característiques de l'ètica humeana que, a falta de poder repetir textualment, intentarem resumir:

1.- La mera raó, vist que només s'ocupa de la veritat i la falsedat "mai no pot ser el motiu d'una acció de la voluntat". D'aquí deriva la frase humeana: "La raó és, i ha de ser tan sols esclava de les passions i no pot pretendre altra tasca que servir-les i obeir-les". En altres paraules, la raó només aspira a l'esfera de l'acció quan ja tenim un motiu per tal d'aspirar a algun fi.

2.- Les passions poden ser de diferents menes, assossegades o violentes, i per això mateix, quan cauen víctimes de les passions violentes els humans "actuen de vegades contra el seu interès" i no sempre estan influïts per "la seva consideració del més gran bé possible".

3.- La simpatia envers les altres criatures és un instint natural; tot i que "és rar trobar algú que estimi una altra persona més que a sí mateix", també és igualment rar que "la suma de tots els afectes amables reunits no sobrepassi l'egoisme". L'instint

natural de la simpatia o la benevolència té un gran paper en les nostres actituds morals i polítiques.

4.- Les regles de la moral tenen influència i efecte sobre la raó; per tant no en deriven, la moralitat no és conclusió de la raó.

5.- Els judicis morals no són descripcions de qüestions de fet. Un exemple senzill de copsar és el significat de la paraula “vici”. Què sigui (o no sigui) un vici no depèn de cap fet concrets. De la mateixa manera, d’un fet no en deriva un deure, com veurem més tard en analitzar la fal·làcia naturalista.

6.- “El vici i la virtut són percepcions de la ment”. Quan diem que quelcom o algú és “viciós” només volem dir que el trobem censurable.

7.- Quan avaluem les accions virtuoses o vicioses, en realitat estem avaluant signes del caràcter de les persones que actuen a partir d’aquestes accions.

8.- El sentiment d’aprovació que desperta “una acció o qualitat mental” que anomenem virtuosa és en si mateix plaent. En conseqüència, la “virtut” és “la capacitat de produir amor o orgull” i el vici és “la capacitat de produir humiliació o odi”.

9.- El que desperta la nostra aprovació o desaprovació és la nostra apreciació de les qualitats que produeixen plaer o dolor.

10.- “Cap acció no pot ser virtuosa o moralment bona a menys que hi hagi en la naturalesa humana un motiu per produir-la, diferent del sentit de la seva moralitat”.

11.- El sentit de la justícia, del qual depenen l’obligació moral i política, no deriva de cap impressió de reflexió natural, sinó d’impressions degudes a l’ “artifici i convenció humans”.

La fal·làcia naturalista.

Hume criticà també el que G.E.Moore ha anomenat posteriorment la **Fal·làcia naturalista**: És anomenada així la afirmació que diu que del “ser” d’una cosa pot derivar-se’n algun “haver de ser”.

Ex: *Avui plou!* D’aquesta frase no es pot derivar *"He d’agafar el paraigua"*. Potser m’agrada mullar-me, o no plou tant com agafar-lo i que després en faci nosa. Igualment de la frase *"A Rwanda maten nens petits"* no es deriva *"He de donar diners a una ONG"*. De un fet no es deriva l’haver de ser (ni el dret, ni el deure). Això és així perquè –com ja hem vist– la tria de les finalitats està situada al marge de l’esfera de la raó.

L’origen de les idees morals es troba al propi cor de l’home. A l’interior de l’home brota un sentiment d’atracció, d’admiració o reprovació respecte a una determinada acció, però no és cap fet de raó, és un fet de sentiment i l’origen d’aquest sentiment està en mi mateix, no en la cosa.

Hume (a diferència de Kant) considera que el deure no dóna cap mèrit especial a una acció. Fins i tot sense actuar “per deure” seria possible realitzar accions bones, simplement per generositat, bona jeia... El sentiment moral autèntic és natural i desinteressat, però no imperatiu.

És, a més, lògicament impossible que en l'origen de les idees morals s'hi pugui posar Déu perquè, llavors, o mai no ens equivocariem en els judicis morals (cosa que és fàcil veure que no succeeix) o, hauríem d'assumir que Déu és també l'origen del mal (al cap i a la fi “mal” és també una concepte moral). Com diu el mateix Hume: “Fins ara s'ha trobat que està més enllà de les forces de la filosofia defensar els poders absoluts de la Deïtat i alliberar -lo, tanmateix, de ser l'autor del pecat”.

EXERCICIS:

Respon breument:

- 1.- Les proposicions que són sempre veritat, Hume les anomena:.....
- 2.- Les idees de caire moral Hume les identifica amb les: .....
- 3.- La principal influència que va rebre Berkeley prové de:.....
- 4.- El primer empirista que afirma que no es pot definir la substància és: .....
- 5.- Si Déu posa en la nostra ment les idees, la teoria s'anomena:.....
- 6.- Quan la filosofia serveix per a posar en dubte les idees en que tothom creu parlem de.....
- 7.- La substància per a ..... és un producte dels nostres hàbits mentals i, per tant, no existeix.
- 8.- *Ser és ser percebut* és la frase més coneguda de:.....
- 9.- Per a Hume l'únic coneixement universal i necessari és el de: .....
- 10.- Per a l'empirisme la *tabula rasa* és l'única forma de justificar que ..... provinguin del món sensible i impressionin la nostra ment.
- 11.- Per a Hume ..... són prèvies a les idees i les fonamenten.

12.- Per a Locke les idees simples poden ser de ..... i de.....

13.- Els empiristes tenen com antecedent el ..... d'Occam.

14.- Per a Locke les idees simples poden ser de sensació i de:.....

15.- La teoria del coneixement inductiu de Bacon al *Novum Organon* s'enfronta a:.....